

Büyük Sürgün Kafkasya: Yeni Vatan Kazakistan

Serdar Yılmaz¹

14 Eylül 1829 tarihinde Rusya ve Osmanlı İmparatoğlu arasında imzalanan Edirne Antlaşması ile Rusya topraklarına dâhil edilen Ahıska bölgesi, 1921 yılında yapılan Moskova ve Kars anlaşmalarıyla Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin toprağı olmuştur. Türkiye'nin Kars şehrinin Posof ilçesine sınır teşkil etmektedir. 14 Kasım 1944 gecesi Sovyet lider Joseph Stalin'in emriyle iki saat içinde köy meydanında toplanan ve Alman tehlikesinden korunmak için daha güvenli bölgelere nakledilecekleri ve daha sonra vatanlarına dönebilecekleri söylenen Ahıska Türklerinden ihtiyar kadın, erkek ve çocukların tamamı eski yük ve hayvan vagonlarına doldurularak Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'a sürgün edilmiştir. Sürgün kış aylarına denk geldiği için birçok insan soğuktan ve hastalıktan ötürü hayatlarını kaybetmiştir. Sürgün edilen Türklerin sayısı (90 ila 150 bin arasında) tam olarak bilinmese de sürgün yolculuğu yaklaşık 45 gün sürdüğünden insanlar ölümlerini bile gömememişlerdir. Ahıska Türklerinin vagonlara aile üyeleri ile beraber bindirilmemesi birçok ailenin dağılmasına ve sürgünden yıllar sonra bile birbirlerine kavuşamamalarına sebebiyet vermiştir. 40 binden fazla Ahıskalı erkek İkinci Dünya Savaşı'nda Alman Cephesi'ne gönderilmiştir. Savaşa giden Ahıska erkeklerinin çoğu muhtelif cephelerde ölmüş, sağ kalanlar ise evlerine ve köyelerine döndüklerinde yakınlarından hiç birini bulamamışlardır. Sürgün edildikleri yerlere kolay uyum sağlayan Ahıska Türkleri, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra vatana dönüş için birçok girişimde bulunmasına rağmen henüz bir netice alamamışlardır.²

Bu çalışma, Kazakistan'a sürgün edilen Ahıska Türklerini ele alacağından sözü geçen eve dönüş isteğinin zamanla azalmasının ve Ahıskalıların Kazakistan'ı yeni vatan olarak kabul etmelerinin nedenlerini irdeleyecektir. Çalışmanın temel hipotezi, 1944 yılında vatanlarından sürgün edilen ve Kazakistan'a yerleştirilen Ahıska Türklerinin Kazakistan'da yaşayan her milletin farklılıklarının dikkate alınması, Ahıskalıların mevcut Kazak toplumuyla ileri düzeyde kaynaşması, ekonomik durumlarının iyi olması ve bu ülkeyi ata yurtları olarak görmelerinden dolayı Kazakistan'ı vatanları

---

¹ Doktor, İstanbul Arel Üniversitesi, İngilizce Uluslararası İlişkiler Bölümü, serdaryilmaz@arel.edu.tr

² Ayşegül Aydıngün – İsmail Aydıngün, *Ahıska Türkleri, Ulusötesi Bir Topluluk ve Ulusötesi Aileler*, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Ankara 2014; Yunus Zeyrek, *Ahıska Araştırmaları*, Ankara 2006; B. Zakir Avşar - Zafer S. Tunçalp, *Sürgünde 50. Yıl Ahıska Türkleri*, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu, Ankara 1994.

olarak görmeleridir. Bu bağlamda dünyanın on ülkesinde hayatlarını sürdüren Ahıska Türklerinin tamamı değil sadece Kazakistan'da yaşayanlar çalışmaya dâhil edilmiştir. Örneğin, Kazakistan'da yaşayan (Almatı-70 bin, Çimkent-70 bin, Cambul-30 bin, geri kalan ise Kazakistan'ın diğer şehirlerine yayılmış durumdadır) ve sayıları 200 bin civarında olan Ahıska Türkleri, yaşam standartları, gelir durumları, eğitim olanaklarından yararlanmaları, ana dilini kullanmaları ve kültürel geleneklerini özgürce yaşatabildiklerinden dolayı Kazakistan'ı yeni vatanları olarak görmektedirler. Kültürlerini yaşatacakları bir kültür merkezi ve dillerini kullanabildikleri bir gazeteleri mevcuttur. Ahıska Türk Milli Merkezi 1991 yılının Şubat ayında Almatı'da Ahıska Türklerinin kendi kültürlerini koruyup yaşatmaları ve Ahıska halkının eğitim seviyesini yükseltmeleri amacıyla kurulmuştur. Merkeze ait Kazakça, Türkçe ve Rusça yayımlanan "Ahıska" adında bir gazeteleri vardır.³ Bu gazetenin baş editörü aynı zamanda bir Ahıska Türkü olan Rövşen Memmedoğlu, Ahıska gazetesinin 2000'de yayın hayatına başladığını ve başlangıçta aylık olarak yayımlandığını, 2006'da ayda iki defa ve 2007'den itibaren de haftalık olarak yayımlanmaya başladığını dile getirmiştir. Resmi olarak 2007 senesinden itibaren Kazakistan'daki milli gazeteler arasında en çok satan gazete olmuştur.⁴

Ahıska Türk Milli Merkezi ve aynı zamanda Dünya Ahıska Türkleri Birliği (DATÜB) başkanı Ziyatdin İsmihanoğlu Kassanov'un tanınmış ve saygın bir işadamı olması, ülkedeki Ahıskalıları Kazakistan Haklar Asamblesi'nde temsil etmesi ve bu vesileyle bir dönem Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in yardımcılığını yapması Ahıska Türklerinin Kazakistan'da yıllar içinde elde ettikleri kazanımları göstermesi açısından çok önemlidir. Yazarın hem 2013'te Fahri Türk ile Kazakistan'daki Ahıska Türklerinin dernek yöneticileri (Latif Şen ve Rövşen Memmedoğlu) ile yaptığı görüşmelerdeki izlenimlerine hem de 2014'te Kazakistan'da yaptığı saha çalışması ve mülakatlarındaki gözlemlerine göre Ziyatdin beyin ismi bazen Ahıska Türklerinin bile önüne geçmekte fakat bu durum halk içinde herhangi bir olumsuzlukla karşılanmamaktadır. Gerek 2013 yılında Çimkent Ahıska Türkleri Derneği Başkanı Latih Şen gerek Ahıska Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Rövşen Mehmedoğlu ve gerekse 2014 yılında Ahıska Türk Milli Merkezi ve DATÜB

---

³ Ahıska Gazetesi, <http://www.ahiska-gazeta.com/> (08.12.2015).

⁴ Ahıska Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Rövşen Memmedoğlu ile Mülakat, Kazakistan'daki Türk Diasporası: "Ahıska Türkleri" *Akademik Perspektif*, Yayın Tarihi, 11 Ekim 2014, <http://akademikperspektif.com/2014/10/11/kazakistandaki-turk-diasporasi-ahiska-turkleri-ozel-roportaj/> (10.11.2014).

başkanı Ziyatdin İsmihanoğlu Kassanov ile yapılan mülakatlarda kendilerine bazı sorular sorulmuştur.

Örneğin Latif Şen ve Rövsen Memmedoğlu'na Kazakistan'da yaşayan Ahıskalıların Gürcistan'a yönelik olası toplu göçe bakışları nasıldır? Bu konuda resmi dernek yetkilileri ile sokaktaki Ahıskalı vatandaş arasında fikir ayrılığı olduğu konuşulmaktadır. Bunun nedenleri olarak Kazakistan'da yaşayan Ahıska Türklerinin vatanlarına (Kazakistan'a) daha fazla bağlı oldukları veya ekonomik durumlarının daha iyi olduğu sonucunu çıkarabilir miyiz? soruları sorulmuştur. Latif Şen'e göre "Nursultan Nazarbayev uzağı görebilen bir siyasetçi olduğundan ülkesinde yaşayan diğer milletlere ve onların kültürlerine sahip çıkmıştır. Bundan dolayı Kazakistan'da Özbekistan'da yaşananlara benzer olaylar (Fergana olayları) yaşanmamıştır. **Kazakistan'da kimseye ayrımcılık yapılmadığı ve herkesin farklılıkları dikkate alındığı için bu ülkede yaşayan insanların yaşadıkları ülkeye karşı duydukları bağlılık daha da güçlenmiştir. Kazakistan'da yaşayan Ahıska Türklerinin siyasi, ekonomik ve kültürel durumları diğer ülkelerde yaşayan soydaşlarıyla kıyaslandığında çok daha iyi durumdadır. Bundan dolayı Kazakistan'da yaşayan Ahıska Türkleri Gürcistan'a ya da başka bir yere gitmeyi düşünmüyorlar.**" Latif bey ülkede yaşayan Ahıskalıların durumunu çok iyi bildiğinden "on yıllardan bu yana bu ülkede yaşıyoruz. Gürcistan'a gittik diyelim. Orada ne yapacağız" sorusunu sorarak Kazakistan'da yaşayan Ahıska Türklerinin Gürcistan'a toplu olarak geri döneceklerini düşünmediğini ifade etmiştir.

Rövsen Memmedoğlu ise aynı soruya "**Rusya, Azerbaycan ve Kırgızistan gibi ülkelerde yaşayan soydaşlarımız arasında Ahıska bölgesine dönme eğilimleri daha canlıdır. Ancak Kazakistan'da yaşayan Ahıskalılar mevcut Kazak toplumuyla ileri düzeyde kaynaştıklarından, ekonomik durumları iyi olduğundan ve bu ülkeyi ata yurtları olarak gördüklerinden Gürcistan'a dönmek istememektedirler**" şeklinde cevaplayarak çalışmanın temel hipotezini doğrulamıştır. Kazistanda yaşayan soydaşların Ahıskaya geri döneceğini düşünmeyen Şen ve Memmedoğlu, "**ancak biz gitmesek te atalarımızdan gasp edilen toprakların ve evlerin bize geri verilmesini talep ediyoruz. Çünkü atalarımız bütün mal varlıklarını arkalarında bırakarak bu topraklara zorla göç ettirilmişlerdir. Kısacası,**

Tiflis'ten tazminat talep ediyoruz" diyerek reel bir göçten ziyade manevi olarak Ahıska bölgesinin sahiplerine teslim edilmesini arzulamaktadır.⁵

Çalışmanın yazarı 2014 yılında Kazakistan'da yaptığı saha çalışması sırasında Ziyatdin İsmihanoğlu Kassanov ile bir mülakat yaparak Kazakistan'da yaşayan Ahıska Türklerine karşı Kazakların bakışı ve algıları nasıldır, psikolojik baskı hissediyor musunuz, ikinci sınıf vatandaş muamelesi görüyor musunuz, iş (business) yaparken ticaret hayatında önünüze engeller çıkıyor mu ve vatan olarak Kazakistan ne ifade ediyor gibi birçok soru yönelterek ilk elden çok samimi cevaplar almıştır.

"Açık söylemek gerekirse Kazakistan bağımsız olmadan önce eğitimde ve iş hayatında Ahıskalılar için çok ciddi engeller ve problemler vardı. Bağımsızlık sonrası ise birçok şey değişti. Örneğin şahsıma bakın. Ben burada büyük bir iş adamıyım. Daha önüme bir Kazak gelipte sen bunu nasıl yaptın demedi. Açıkçası eğer Kazaklar beni sıkıştırmış olsalardı ya da baskı uygulasalardı ben bu seviyelere gelemezdim. Nazarbayev başta olmak üzere herkesin desteğini gördüm. Mesela bana iki kere milletvekili olma teklifi geldi ama ben ikisinde de kabul etmedim. Özellikle rahmetli Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın buraya ilk gelişinden sonra bizim buradaki varlığımız daha da hissedildi. Nazarbayev bize her zaman destek verdi ve sahip çıktı. Kazakistan'ın sadece Kazakların değil bizim ve tüm Türklerin de ata yurdu olduğunu o zamanlarda bile dillendirdi. Özellikle Kazaklar buna çok şaşırı. Nasıl olurda Kazakistan tüm Türklerin ata yurdu olur dediler. Çünkü Sovyet politikaları nedeniyle Kazaklar tarihlerine uzak kalmışlardı. İşte özellikle Kazakların tarihlerini bağımsızlıktan sonra daha iyi öğrenmeye başlamalarıyla bize olan bakış açıları da yavaş yavaş değişmeye başladı. Kazaklar şimdilerde ne diyorlar biliyor musunuz? Bize Türkler içinde en yakın topluluk Ahıska Türkleridir. O yüzden baskı ve sıkıntı görmüyoruz. Tabi ufak tefek problemler her zaman olabiliyor. Kazak yetkililer bizlere her konuda yardımcı oluyorlar. Kısacası milletimizin burada önü açık, her şey bizim elimizde. **Biz Allaha şükür Kazakistan gibi harika bir ülkenin vatandaşlarıyız ve burada yaşıyoruz.**" Kassanov, mülakatın sonunda "**Kazakistan'da yaşayan Ahıska Türklerine kendilerini yetiştirerek bu**

---

⁵ Fahri Türk – Serdar Yılmaz, "Dünya Ahıska Türkleri Birliği Başkanı Ziyaettin İsmihanoğlu Kassanov ile Söyleşi", *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Ocak 2014, Cilt: 5, Sayı: 1, http://esbadergisi.com/images/sayi8/datub_baskani_ziyaettin_ismihanoglu_kassanov_ile_soylesi.pdf (14.08.2015); Fahri Türk - Serdar Yılmaz, "Çimkent Ahıska Türkleri Derneği Başkanı Latif Şen ve Ahıska Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Ruşen Mehmetoğlu ile Söyleşi", *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Ocak 2014 Cilt: 5 Sayı: 1, ss. 66-79. http://esbadergisi.com/images/sayi8/latif_sen_rusen_mehmetoglu_gorusme_almati.pdf (14.08.2015).

ülkede kalmalarını ve geleceklerini “ata vatanımızda” kurmalarını fırsatını bulduğum her ortamda tavsiye ediyorum” diyerek ülkede yaşayan tüm Ahıska Türklerin Kazakistan’ı vatanları olarak gördüğünü ifade etmiştir.⁶

Sonuç olarak Ahıska Türklerinin kendi vatanları olan Ahıska’ya dönüşü, Aydıngün’ün deyimiyle çok hassas bir konudur ve bunun için atılmış birçok adım vardır.⁷ Ancak burada incelenilen konu, 1944 sürgünüyle Kazakistan’a yerleştirilen Ahıska Türklerinin zamanla bu ülkeye adapte olmaları, Kazak toplumuyla kaynaşmaları, kendi dili ve kültürlerini özgürce yaşatabilmeleri, ekonomik durumlarının iyileşmesi ve özellikle Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev’in kapsayıcı ve ayırım gözetmeyen birleştirici politikaları sayesinde Kazakistan’ı yeni vatanları olarak görmeleri konusudur. Nazarbayev sonrası olumsuz bir durum yaşanacak mı ya da Ahıska Türkleri elde ettikleri kazanımları koruyabilecek mi sorunsalıyla şu anda vakit kaybedilmemelidir. Zira Kazakistan’da yaşayan Ahıska Türklerinin geleceği hem kalbi hem aklıyla hareket eden yüksek ahlaklı, çabalayan, yaşadığı devirin gerisinde kalmamış, vatansever ve diğer milletlere hoşgörülü olabilme erdemine sahip, adalet duygusuyla yetişen nesiller sayesinde garanti altına alınacaktır. Bu bağlamda TRT’nin büyük sürgünün 71. yılında “Büyük Sürgün Kafkasya” adlı dört bölümlük mini bir dizi hazırlayarak Ahıska Türklerinin yaşadığı acıları tüm dünyaya duyurması çok önemlidir.

---

⁶ Kazakistan Halklar Asableşi Eski Başkan Yardımcısı, Ahıska Türk Milli Merkezi Başkanı ve Dünya Ahıska Türkleri Birliği Başkanı Ziyatdin İsmihanoğlu Kassanov ile Mülakat, 20.07.2014, Almatı, Kazakistan.

⁷ Ayşegül Baydar Aydıngün, “Ahıska Türklerinin Gürcistan’a Dönüşü”, *ASAM BAKIŞ*, No: 6, Temmuz 2008, ss. 1-20.